

TÜRKİYE'DE ASKERİ MÜDAHALELERİN DEMOKRASİ VE SİYASAL İSTİKRARA ETKİSİ

Didem GEYLANI¹

Öz

Demokrasi, siyaset istikrar ve ekonomi arasında güçlü ilişki bulunmaktadır. Siyaset istikrar çok boyutlu bir olgudur. Siyaset istikrar demokrasi ve ekonomi ile doğrudan ilişkili olmakla birlikte ülkenin siyasi tarihi, seçim sistemi, siyaset rejimi, toplumsal dinamikleri de siyaset istikrara etki etmektedir. Siyaset istikrar hükümette kalma süresinin yanında sosyo-politik niteliğe sahip birçok olgunun etkin olduğu bir husustur. Uzun süreli hükümetler, bir ülkede yaşanan sınırlı yapısal değişimler, meşru anayasal düzenin varlığı, şiddetin olmaması ve demokratik katılım düzeyi gibi temel unsurlar siyaset istikrarı belirlemektedir. Bu çerçevede mezkûr çalışmada siyaset istikrar ile demokrasi arasında nasıl bir ilişki bulunduğu ve ekonomik ilerlemenin bu ilişkide oynadığı rol ele alınmaktadır. Ayrıca çalışmamızda Türkiye'de düzensiz hükümet değişikliklerinin gerçekleştiği 1960, 1971 ve 1980 askeri müdahaleleri ele alınmaktadır. Çalışmamızda metodolojik olarak kavramsal ve tarihsel analiz yapılarak, demokrasinin sadece bir yönetim biçimi değil, ekonomik ve siyaset istikrarın belirleyici unsuru olduğu iddia edilmiştir. Makalenin bulgularına göre, Türkiye'de demokrasi ve siyaset istikrar arasında pozitif bir korelasyon vardır. Nitekim çalışmada ele alınan askeri darbeler dahil ara rejim dönemlerinde, demokrasinin işleyişi yetersiz olup istikrarsız bir yapı arz etmektedir. Ayrıca demokrasinin en temel unsurlarından olan siyasi partiler ve seçim sistemlerinde yaşanan sorunlar, Türkiye'de demokratik istikrarsızlığa neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Siyaset İstikrar, Demokrasi, Meşruiyet, Türkiye.

THE IMPACT OF MILITARY INTERVENTIONS IN TÜRKİYE ON DEMOCRACY AND POLITICAL STABILITY

Abstract

There is a strong relationship between democracy, political stability, and economy. Political stability is a multidimensional phenomenon. While political stability is directly related to democracy and the economy, the country's political history, electoral system, political regime, and social dynamics also influence political stability. Political stability is a matter in which many socio-political factors are influential, in addition to the length of time a government remains in power. Long-term governments, limited structural changes in a country, the existence of a legitimate constitutional order, the absence of violence, and the level of democratic participation are fundamental elements that determine political stability. In this context, present study examines the relationship between political stability and democracy and the role that economic progress plays in this relationship. Furthermore, our study examines the 1960, 1971, and 1980 military interventions in Türkiye, which were periods of irregular government changes. Methodologically, our study employs conceptual and historical analysis, arguing that democracy is not merely a form of government but a determining factor of economic and political stability. According to the findings of the article, there is a positive correlation between democracy and political stability in Türkiye. Indeed, during the interim regimes, including the military coups examined in the study, the functioning of democracy was inadequate and unstable. Furthermore, problems experienced in political parties and electoral systems, which are among the most fundamental elements of democracy, have caused democratic instability in Türkiye.

Keywords: Political Stability, Democracy, Legitimacy, Türkiye.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyaset Bilgiler Fakültesi, didemgeylani@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4865-1975

Başvuru Tarihi (Received): 01.11.2025 **Kabul Tarihi** (Accepted): 27.01.2026

Giriş

Siyasal istikrar, siyaset bilimi literatüründe merkezi konuma sahip temel hususlardan biridir. Siyasal istikrarın varlığı işleyen bir devlet yapısı, sürdürülebilir demokrasi ve ekonomik kalkınma ile doğrudan ilişkilidir. Zira siyasal istikrar bizatihi çok boyutlu ve dinamik bir kavramdır. Çalışmamızda siyasal istikrar ile demokrasi arasındaki ilişki tartışılacak, alan ilgili literatür ışığında değerlendirilecektir. Ancak konu ekonomiyle de ilişkili olduğundan istikrar ve demokrasi arasındaki ilişki ekonomik gelişim ile tartışılmaktadır.

Küresel örneklerden yola çıkarak ortaya çıkan siyasal istikrar kavramına dair teorik ve ampirik tartışmalar ele alınıp değerlendirildikten sonra Türkiye Cumhuriyeti’nin tarihsel gelişimi içinde siyasal istikrarın ne anlama geldiği, demokratik istikrarla olan ilişkisi ve iktisadi gelişimine bağlı olarak nasıl şekillendiği hususları özel olarak araştırılıp tartışılmaktadır. Literatürde yer alan çalışmalarda demokrasi ve siyasal istikrar arasındaki ilişkiye dair tartışmalar demokrasi teorisiyle doğrudan ilişkili olduğu kadar ülkelerde uygulanan hükümet sistemleri, seçim sistemleri, siyasal rejim, toplumsal dinamikler ve tarihsel arka plan belirleyici rol oynamaktadır.

Bütün siyasal rejimlerde olduğu gibi Türkiye’de de siyasal istikrar bilimsel olarak değerlendirilmesi gereken tarihsel bir olgudur. Bu nedenle siyasal kültür kadar Türkiye’de istikrarı sağlayan ya da istikrarsızlığa neden olan unsurlar hükümet sistemi, seçim sistemi ve politik değerler olmuştur. Cumhuriyetin yaşadığı ve bir asrı aşan demokrasi deneyimi ile siyasal istikrar arasında pozitif bir korelasyon var olmuştur. Demokratik teamüllerin gelişip yerleşmesi, adil seçim sistemi ve hükümet sistemi değişiklikleri Türkiye’de daha istikrarlı politik bir düzen yaratmıştır. Türkiye’de demokrasinin yetersiz işlediği askeri darbeler dahil ara rejim dönemlerinde ve seçim sisteminin yeterince adil olmadığı dönemlerde çatışmanın ve istikrarsızlığın yaşandığı gözlemlenmektedir.

1.Siyasal İstikrar

Literatürde farklı biçimlerde ele alınan siyasal istikrar, Hurwitz’e göre şiddetin olmadığı, uzun süreli hükümetlerin işbaşında olduğu, yapısal değişimlerin az olduğu, meşru anayasal düzenin bulunduğu ve verimli karar alma gücünün olduğu çok boyutlu sosyo-politik niteliği ifade eder (1973, s. 461). Buna göre Hurwitz açısından siyasal istikrar, tek boyutlu ölçütlerle değerlendirilemez. Zira siyasal istikrar sadece hükümetlerin iktidarda kalma süresiyle ilişkili olmayıp toplumsal siyasal meşruiyet, demokratik katılım düzeyi ve kurumların niteliği ile de ilişkilidir.

Lipset (1959a) ise, istikrar kavramını *Political Man* eserinde meşruiyet ile ilişkilendirir ve siyasal istikrarın meşruiyetin sonucu olarak ortaya çıktığını iddia eder. Meşruiyetin ve buna bağlı olarak siyasal istikrarın oluşması ise ekonomik kalkınma, demokrasinin kurumsallaşması ve sosyolojik açıdan istikrarlı yönetimin varlığı ile mümkündür. Needler (1968, s. 891) ise, siyasal istikrar ve meşruiyet arasında özdeşlik kurarak Latin Amerika ülkeleri üzerinde yaptığı araştırmanın sonucu olarak ülkelerin anayasal yönetimi benimsediği süreyi istikrarlı yönetim olarak nitelendirmiştir. Bu bağlamda Lipset ve Needler siyasal istikrar ve siyasal meşruiyet arasında doğrudan ilişki olduğu iddiasını ortaya koymaktadır.

Ekonomik kalkınma, toplumsal refahı istikrarlı olarak yükselttiği için sürdürülebilir demokrasinin de temel koşullarından biridir. Ancak istikrarlı demokratik sistemler ekonomik gelişmenin yanında siyasal sistemin etkinliğini ve meşruiyetini de gerektirmektedir. Zira etkin bir siyasal sistem, toplumun çoğunluğunun beklentilerine karşılık verdiği gibi sistem içinde yer alan güçlü kurumlara da cevap üretebilmektedir. İstikrarla yakın ilişki içinde olan meşruiyet ise, siyasi kurumların toplum tarafından benimsendiğini ve kabul gördüğünü ifade eder. Lipset (1959b, ss. 86-87) meşruiyet krizini, tarihsel çağdaş bir olgu olarak ele almaktadır. Meşru değerler olarak kabul edilen değer yargılarının değişmesi ve yeni değerlerin farklı gruplar tarafından benimsenmesi

sonucunda oluşan politik ayrışmalar meşruiyet krizinin temelini oluşturur. Esas olarak meşruiyet krizi, toplumsal değişim dinamikleriyle ilişkilidir ve bu nedenle demokratik sistemlerin istikrarını etkileyen önemli bir olgudur.

Siyasal istikrarı sosyolojik açıdan ele alan Lipset ve kurumsal açıdan değerlendiren Needler'den farklı olarak Ake ve Eckstein gibi teorisyenler ise siyasal istikrarı, siyasi yapı ve toplumsal otorite arasındaki uyum ile izah ederler. Ake, *A Theory of Political Integration* adlı eserinde siyasal istikrarı, yapısal değişimin yokluğu yani toplumsal yapının sürekliliği olarak ortaya koymaktadır. Sosyo-politik sistemin düzenli işleyişi, girdi ve çıktıların belirgin olarak birbirini takip etmesi siyasal istikrarın göstergesi olarak kabul edilir. "Siyasi sistemin, sistem ve çevre tarafından üretilen işlevsiz süreçlerin sistem üzerindeki etkisi, bunların siyasi sistemin yapısını değiştirmesini engelleyecek ölçüde etkisizleştirildiğinde istikrarlı olduğunu söyleyebiliriz." (Ake, 1967, ss. 98-101).

Eckstein (1966, ss. 11-17)'e göre siyasal istikrarı oluşturan temel öğeler bulunmaktadır. Bunlar değişen koşullara uyum sağlayan uzun ömürlü hükümetlerin varlığı, meşruiyet, etkin karar alma ve özgün demokratik yapılarıdır. Siyasal istikrarsızlık ise, sosyo-politik, hukuki ve yapısal faktörlerden kaynaklanmaktadır. Demokratik rejimlerde güçsüz hükümetlerin ortaya çıkması ve iktidarda yaşanan kısa süreli değişimler siyasal istikrarsızlığın en temel göstergeleridir. Yürütme organı olan hükümetlerin ömürlerinin kısa olması ve iktidarının sonlanması anayasaya uygun olabileceği gibi anayasaya aykırı yollarla da gerçekleşebilmektedir. Hükümetin düşme eğiliminde olması siyasal istikrarsızlık durumu yaratarak demokratik ve ekonomik süreçlerin bozulmasına neden olabilmektedir. İstikrarsız hükümetin varlığı muhtemel yeni sosyo-ekonomik yatırımları engellediği gibi mevcut üretim-tüketim ilişkilerini de bozmaktadır. Böylece siyasal istikrarsızlık sosyo-ekonomik istikrarsızlıkla birleşerek kısır bir döngü oluşturmaktadır. Nitekim Alesine vd.'nin 1992'de yapmış olduğu *Political Instability and Economic Growth National* başlıklı ampirik çalışma, istikrarsız hükümetlerin varlığının ekonomik büyümeyi azalttığını göstermektedir. Buna rağmen düşük ekonomik büyümenin siyasal istikrarsızlığa neden olacağına dair kanıtlar yetersizdir. Londregan ve Poole (1990, s. 159) ise, düşük ekonomik büyümenin siyasal istikrarsızlığı artırdığını iddia etmektedir. Tüm bu tartışmaların göstermiş olduğu temel sonuç, ekonomi-siyaset ilişkisinin çift yönlü olduğudur. Ekonomik büyüme ve istikrar arasında pozitif bir korelasyon mevcuttur.

Feng (1997, ss. 396-398), Taylor ve Hudson'ın hükümet değişikliklerini esas alarak üç çeşit istikrarsızlık arasında ayrıma gitmiştir. Bunlar sırasıyla düzensiz hükümet değişikliği, büyük düzenli hükümet değişikliği ve küçük düzenli hükümet değişikliğidir. Bu üçlü ayrım siyasal istikrar kavramını temelde hükümetin iktidarda kalma süresi ile ilişkilendirmiştir. Bu ayrıma göre, düzensiz hükümet değişikliği iktidarın anayasaya uygun olmayan şekilde yani askeri darbe gibi meşru olmayan yollarla değişmesidir. Küçük düzenli hükümet değişikliği ise iktidara gelen partinin anayasa uygun şekilde değişmesiyle birlikte iktidara gelen partinin benzer politik çizgide olması ve önceki hükümet uygulamalarını devam ettirmesidir. Küçük düzenli hükümet değişikliği sürecinde parti rekabeti eksiktir. Büyük düzenli hükümet değişikliği, demokratik sistemlerde anayasal bağlamda gerçekleşir. Siyasi partiler arasında yaşanan demokratik rekabet sonucunda hükümet değişikliklerinin gerçekleşmesi ve yeni bir siyasi partinin iktidara gelmesi durumudur. Anılan bu hükümet değişikliği aynı partinin sürekli iktidarda kalmasını engellediği gibi meşru olmayan anayasa dışı hükümet değişikliği olasılığını da azaltır. Böylece demokrasilerde görülen düzenli hükümet değişikliği ihtimali, düzensiz hükümet değişikliklerini büyük oranda önlediği için küçük düzenli hükümet değişikliği ihtimalini de düşürmektedir.

2. Demokrasi ve İstikrar İlişkisi

Demokrasi ve siyasal istikrar ilişkisini doğru anlamak için oldukça muğlak kullanımları olan demokrasi kavramının genel çerçevesini belirlemek gerekir. Demokrasi, iktidara nasıl gelineceğini

ve iktidarın nasıl değişeceğini anayasal olarak belirleyen siyasal sistem prosedürü olarak ele alınmıştır. Bu yaklaşıma göre, demokrasi sosyal bir mekanizmadır. Anılan bu mekanizma bir toplumda var olan çıkar grupları arasında ortak kararların nasıl alınacağı ve bu kararları uygulayacak siyasi makamların alternatifleri arasından nasıl seçileceğini içermektedir. Demokrasi literatüründe anılan bu husus, üç unsuru içerir. Bu hususların ilki, inanç sistemi ya da politik bir formül olarak meşru demokratik sistem içinde yer alan ve çoğunluk tarafından kabul edilen siyasal partiler, medya, sivil toplum örgütleri gibi kurumları ifade eder. İkincisi, iktidarı oluşturan lider ve siyasal gruptur. Üçüncüsü ise, iktidarda olmamakla birlikte meşru olarak kabul edilen muhalefetin varlığıdır. Bu üç unsur bir araya geldiğinde belli bir siyasal sistemde iktidarın barışçıl yollarla nasıl el değiştirdiği prosedürel olarak demokrasinin içeriğini oluşturur. İktidarın nasıl oluşacağına dair kabul göre, prosedür nihai olarak istikrarlı demokrasinin temelini teşkil etmektedir (Lipset, 1959b, s. 71).

Belirlenen bu demokratik çerçevenin tarihsel gelişimi ve belli başlı teorisyenleri aşağıdaki gibi ifade edilmiştir. Demokrasi siyasal bir olgu ve kavram olarak Antik Yunan’dan günümüze kadar tarihsel süreç içinde sürekli değişmiş ve dönüşmüştür. Demokrasi ve istikrar ilişkisini Aristoteles “orta sınıfın güçlü olduğu” yönetim biçimi olarak ifade etmiştir. Modern siyaset teorisinde ise demokrasi, Montesquieu tarafından kuvvetler ayrılığı prensibi ve Tocqueville tarafından somut siyasal bir olgu olarak *Democracy in America* çalışmasında incelenmiştir. Günümüzde demokrasi hükümetlerin seçimle ve çoğunluk oyuyla belirlenmesi anlamına gelmekle birlikte sadece seçimlerin varlığı ile ölçülemeyecek derinliğe sahiptir. Bu bağlamda kurumsallaşmış demokrasiler, kalıcı kurumlar ve şeffaf yönetim anlayışı ile doğrudan ilişkilidir. Çağdaş demokratik yapıları birçok teorisyen ve teori ile açıklamak mümkündür. Ancak çalışmamızın sınırları dahilinde Dahl ve Linz’in yaklaşımları esas alınmıştır. Dahl (1971), *Polyarchy: Participation and Opposition* başlıklı çalışmasında demokrasi ve poliarşi arasında ilişki kurarak demokrasiyi iki boyut üzerinden tanımlamaktadır. Birinci boyut siyasi katılım, ikinci boyut ise siyasi rekabettir. Nitekim Dahl’a göre, kurumsallaşmış ve istikrarlı demokrasiler katılım ve rekabetin dengede olduğu politik durumun ifadesidir. Anılan bu denge Dahl tarafından poliarşi olarak isimlendirilmiştir. Poliarşi, medeni ve siyasi haklar ile adil, rekabetçi ve kapsayıcı seçimlere sahip siyasal yapılar için kullanılmaktadır.

Dahl (1971)’a göre siyasal istikrar ise katılımın ve rekabetin dengeli olarak kurumsallaşmasıdır. Nitekim Dahl (1971)’a göre demokrasilerin özelliklerinden biri rekabetin otokrasilerden farklı olarak yüksek olmasıdır. Ancak aşırı rekabetin istikrarı bozabileceği de önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşımın özünde kurumsallaşmış rekabet ve denetimli değişimin bir arada bulunarak istikrarlı demokrasiyi oluşturmaya yer alır.

Linz (1978), *The Breakdown of Democratic Regimes: Crisis, Breakdown, and Reequilibration* başlıklı çalışmasında otoriter politik sistemlerle demokratik rejimler arasında karşılaştırma yapmaktadır. Bu analizde demokratik rejimlerin daha kırılgan olduğu tespit edilmiştir. Ancak Linz, demokratik rejimlerin kırılgan oluşu ve çöküşünü kurumsal yetersizliğe değil, toplumsal kutuplaşmaya bağlamaktadır. İstikrarlı demokratik siyasal sistemler sürdürülebilir meşru rekabet ve ılımlı muhalefetin varlığı ile mümkündür. Özellikle Türkiye ve Latin Amerika gibi çok partili fakat ılımlı olmayan muhalefetin varlığı nedeniyle demokratik rejimlerin kırılgan olduğu tespiti yer almaktadır.

Duff ve McCamant (1968, s. 1126)’a göre istikrarlı demokrasinin unsurları, bireyin yüksek refahı, yüksek ekonomik büyüme oranı, adil gelir dağılımı, gelişmiş siyasi kapasite ve kurumsallaşmış siyasi partilerdir. Buna bağlı olarak istikrarlı demokrasilerde düzenli hükümet değişiklikleri gerçekleşirken, düzensiz hükümet değişikliklerine rastlanmaz. Nitekim düzenli hükümet değişiklikleri siyasal sistemi esnek hale getirdiği gibi anayasal uyumu da sağlamaktadır. Düzensiz hükümet değişikliklerinin ise siyasal sistem içinde istenilen uyumu yok ettiği ve anayasal çalışma

sistemini de bozduğu görülmektedir. Bu durumda gelişen istikrarlı demokrasiler genel olarak düzenli hükümet değişikliklerine yol açmaktadır. Düzenli hükümet değişiklikleri, demokratik istikrarı desteklediği gibi iktisadi büyüme üzerinde de olumlu etkiler yaratmaktadır. Zira düzensiz hükümet değişikliklerinde oluşan siyasal belirsizlik iktisadi faaliyetlerde maliyetleri artıran ve üretim-tüketim ilişkilerinde belirsizliğe yol açan bir husustur. Bu çerçevede uzun vadede istikrarlı demokrasilerde düzenli hükümet değişiklikleri ile iktisadi büyüme arasında pozitif ilişki mevcuttur. Sonuç olarak demokratik rejimlerde görünen düzenli hükümet değişiklikleri, yarattığı istikrarlı siyasal ortamla birlikte ekonomik istikrarı da teşvik etmektedir (Feng, 1997, s. 398, 414).

Ekonomik zenginlik ile demokratikleşme arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Çoğu demokratik ülkenin zengin olduğu, yoksul ülkelerde ise demokratikleşme eğiliminin düşük olduğu görülmektedir. Ancak bazı ülkelerde ekonomik durum ile siyasi koşullar arasında demokrasiye geçiş belirsizliği yaşanmaktadır. Nitekim ekonomik açıdan orta düzey olarak değerlendirilen ülkelerde demokratikleşme eğiliminin yükseldiği ve ekonomileri geliştikçe demokratikleşme performansları yükselmektedir. Yoksulluk demokratik gelişmenin önündeki en büyük engeldir. Demokrasinin gelişebilmesi ekonomik kalkınmaya bağlıdır. Tarihsel olarak 1950 ve 1960'larda yaşanan ekonomik büyüme üçüncü demokratikleşme dalgasına hız kazandırdı. Ekonomik büyüme ve demokratik gelişme arasında paralellik olmakla birlikte 1974 ve 1990 yıllarında yükselen demokratikleşme sürecine rağmen küresel ekonomideki büyümenin yavaşladığı gözlemlenmiştir. Ancak bunun global düzeydeki farklı ekonomik gelişmelerden kaynaklandığı da bir vakadır (Huntington, 1991, s. 31). Lipset (1959b, s.73)'e göre ekonomi ve demokrasi arasındaki doğrudan bir korelasyon bulunmaktadır. Buna göre bir ulus ne kadar varlık sahibiyse o derece demokrasiyi sürdürme imkanına sahiptir. Bu durumun tersini yansıtan bir örnek olarak, Çin'de makro düzeyde ekonomik büyüme gerçekleşmekle birlikte demokratikleşme süreci başarılı değildir. Bu noktada Çin'in siyasal, kültürel ve gelir dağılımı eşitsizliğinin demokratikleşme sürecini sekteye uğratmaktadır. Benzer şekilde Doğu Asya ve birçok İslam ülkesinde de demokratikleşme sürecini büyük ölçüde kültürel unsurların etkilediği iddia edilmektedir (Huntington, 1991, s.32).

Hungtington (1968, s.6, 36, 39)'e göre, gelirin nispi olarak arttığı durumlarda siyasal istikrar ile ekonomik büyüme bir aradadır. Fakat orta düzey gelire sahip ülkelerde iktisadi büyümenin hızlandığı dönemde, toplumsal yapıda yaşanan hızlı değişimlerden kaynaklanan siyasi istikrarsızlıkların yaşanabileceği görülmektedir. Buna göre siyasal istikrar, sosyo-politik değişim ve büyüme arasındaki etkileşime bağlı olarak farklı biçimler alabilmektedir.

Alesina vd. (1992, s. 6)'nin yaptığı araştırmaya göre siyasal istikrarsızlığın bulunduğu ülkelerde ekonomik büyüme düşüktür. Ayrıca ekonomik büyümenin düşük olması da doğrudan siyasal istikrarsızlığa neden olmaktadır. Londregan ve Poole (1990, s. 178) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, Alesina vd.'nin belirttiği gibi siyasi istikrarsızlığın ekonomik gelişimi engellediği ve düşük ekonomik büyümenin siyasal istikrarsızlık ihtimalini arttırdığı ifade edilmektedir.

Siyasal istikrarın oluşumunda demokrasi türü ve hükümet biçimi etkin rol oynamaktadır. Örneğin hükümet sisteminin parlamenter ya da başkanlık sistemi olması siyasal istikrarı doğrudan etkilemektedir. Lijphart (1999, ss. 116-132) yaptığı çalışmada parlamenter sistemlerin başkanlık sistemlerine göre daha istikrarlı olduğunu iddia etmektedir. Zira ona göre, parlamenter sistemlerde hükümet krizleri sistem krizine dönüşmeden çözülebilmektedir. Başkanlık sistemlerinde ise, özellikle yürütme ve yasama arasında vuku bulacak derin çatışmalar nedeniyle rejim krizine yol açabilmektedir. Ancak Lijphart'ın bu tespitinin Türkiye başta olmak üzere benzer olduğunu iddia etmek oldukça güçtür. Demokrasinin çoğunlukçu ya da konsensus özelliği göstermesi siyasal istikrar açısından önemli bir faktördür. Örneğin Hollanda ve İsviçre gibi demokratik katılımın yüksek olduğu ülkelerde uzlaşmacı siyasal kültürün varlığı koalisyon hükümetlerini mümkün kılarak istikrarlı siyasal koşullar yaratmaktadır. Çoğunlukçu sistemlerde ise, karar alma süreçleri etkili ve hızlı olmakla birlikte kutuplaşma riski oldukça yüksektir.

3. Türkiye’de Demokratik Yönetimin Krizi Olarak Düzensiz Hükümet Değişiklikleri: 1960-1971 ve 1980 Askeri Müdahaleleri

Türkiye Cumhuriyeti’nde demokratik yönetimin ortaya çıkması ve gelişmesi, 1945 yılında başlayan reform çabalarının süreç içinde çok partili siyasal sistemi doğurmasıyla gerçekleşmiştir. Türkiye’de yaşanan ve günümüze kadar devam eden bu sürecin kendine has özellikleri bulunmaktadır. Cumhuriyet döneminde Türkiye’nin yaşamış olduğu demokrasi tecrübesi Doğu Avrupa ve Latin Amerika örneklerinden farklı olarak iç reformlarla siyasal elitlerin yönetiminde gerçekleşmiştir (Özbudun, 1995, s. 229). Anılan bu demokratikleşme süreci, sancılı geçmiş olup üç askeri müdahale ile kesintiye uğramıştır. Askeri müdahaleler Türk demokrasisinin temel niteliklerinden biri olan istikrarsızlığı her defasında yeniden üretmiştir (McLaren ve Cop, 2011, s. 493). Nitekim Cohen ve Arato (1994, s. 34)’e göre, kurumsallaşmış demokrasiler istikrarlı seçim mekanizmalarının dışında kamusal alan ve sivil toplumun özerk olarak var olması ile mümkün olmaktadır. Türkiye’de her iki alanın görece zayıflığı ve devletin koruyucu ve modernleştirici çabaları demokratikleşme süreçlerini kırılğan hale getirdiği gibi demokrasinin en temel dinamiğini oluşturan toplumsal katılımı sınırlandırmıştır. Böylece Türkiye demokrasisi çoğu zaman istikrar yerine istikrarsızlıkla nitelendirilmiştir.

Demokratik rejimleri var eden ve sürekli kılan en temel unsurlardan biri siyasal istikrar olmasına rağmen Türkiye demokrasisinin bu normdan uzak olduğunu ve istikrar ve demokrasinin birbirini dışlayan dinamikler olarak geliştiği söylenebilir. Türk siyasal hayatında demokrasi ve istikrar arasındaki ilişkiyi anlamının en önemli unsurlarından biri siyasal kurum ve kültürün niteliğini ortaya koymaktan geçer. Böylece Türkiye’de demokrasi ve istikrar arasında nasıl bir uyum ya da uyumsuzluk olduğunu anlamak mümkün olacaktır.

Osmanlı’dan Cumhuriyet’e modernleşme olgusu, merkezden ve otoriter olarak gerçekleştirildiği için Cumhuriyet’in de 1923-1945 yılları arasında benzer siyasal yapıyı sürdürdüğü görülmektedir (Zürcher, 2019). Özbudun (1995, s. 228)’a göre, tüm bu zorluklara rağmen Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan ulus devlet ve oluşturulan merkezîyetçi siyasal yapı “rasyonel siyasal kültür” ün temellerini oluşturmuştur. Zira bu süreçte din siyasal alan dışında tutularak hukuk, eğitim ve yönetim sistemi sekülerleştirilmiştir. Tüm bu reformların demokratik tarzda değil, otoriter çerçeveye sahip olduğu Tek Parti dönemi (1923-1945) uygulamalarında açıkça görülmektedir. Zira bu süreçte halkın katılımından ziyade devlet eliyle geliştirilen bir tür toplumsal mühendislikten söz edilebilir. Bu dönemde modernleşme süreci, sivil toplumun yokluğunda oluşan devlet kontrolünün etkin olduğu bir modeldir (Cohen ve Arato, 1994, s. 45; Çaha, 2000).

1945’e kadar sürdürülen otoriter yönetim Serbest Cumhuriyet Fırkası (1930) örneğinde olduğu gibi zaman zaman kontrollü muhalefet yaratarak demokrasinin en temel unsuru olan muhalefet olgusunu oluşturma girişimlerinde bulunmuştur. Gerçek demokrasi çabaları 1945’te Cumhuriyet Halk Partisi’nden çıkan muhaliflerin Demokrat Parti (DP)’yi kurmasıyla başlamıştır (Lewis, 1991, s. 279). Özbudun (1995, ss. 229-230)’a göre bu geçiş, rejimin kurumsal yapısı içinde ortaya çıktığı için bir tür reform olarak değerlendirilmiştir. 1950 yılında gerçekleştirilen seçimlerin sonucunda DP iktidara gelmiştir. Böylece Türkiye, Cumhuriyet tarihinde ilk gerçekçi demokrasi tecrübesini yaşamıştır. Ancak gelişen süreçte tutuklaşan siyaset, müesses yapının özümseyemediği Demokrat Parti çizgisi, 1960 yılında askeri darbe ile sonlandırılmıştır. Birçok açıdan özgün nitelikleri olan 1960 askeri darbesi bu yönüyle siyasal istikrarsızlığın temellerini atmıştır. Askeri darbeler Türkiye’de demokrasi ile işbaşına gelen iktidarların demokrasi dışı müdahalelerle sonlandırılmasına neden olarak siyasal sistemde olduğu kadar toplumsal yapıda da ciddi istikrar sorunu yaratmıştır. Ancak özel olarak 1960 darbesinin sonrasında oluşan ve 1970’lerde çarpıcı olarak ortaya çıkan istikrarsız koalisyonlar ve artan siyasal şiddet Türkiye’de “çoğulculuk içinde istikrarsızlık sendromu” yaratmıştır (McLaren ve Cop, 2011, s. 515).

1970’lerden 1980’lere kadar seyreden sosyal, siyasal, iktisadi ve demokratik istikrarsızlık pratiği Türkiye’yi yine askeri darbe ile yüz yüze bırakmıştır. Böylece 1980 askeri darbesi ortaya çıkmıştır. 1980’de darbe yapan sivil ve askeri bürokratik elitler 1970’ler boyunca devam eden siyasal istikrarsızlığı, çatışmayı ve şiddeti gerekçe göstererek darbe sonrasında demokrasinin en temel kurumları olan siyasal partileri kapatmış ve parti liderlerine seçim yasağı getirmiştir (Zürcher, 2019, ss. 319-320).

1980 yılında yapılan askeri darbenin gerekçelerinden biri sosyal düzeni ve siyasal istikrarı sağlamak olmuştur. Ancak 1982 Anayasası ile getirilen %10’luk seçim barajı istikrarlı hükümetler oluşturmayı hedeflemiş olmakla beraber temsilde adalet ilkesini zedelemiştir. Bu düzenleme 1983 ve 1991 yılları arasında Anavatan Partisi’ni tek parti olarak iktidarda tutmakla birlikte sonrasında siyasal istikrarsızlığın yeniden doğmasını önleyememiştir (Cornell, 1999, ss. 210-211; Özbudun, 1995, s. 239).

1983’ten 1990’lara kadar Özal tarafından gerçekleştirilen reformlar bireysel özgürlükleri görece geliştirmesine rağmen sivil siyaset alanının anılan vesayet kurumları tarafından kontrol edilmeye devam edildiği görülmektedir (Özbudun, 1995, s. 242). 1990’lardan 2000’lere kadar Türkiye’de yaşanan siyasal partiler arasındaki rekabet kişisel liderlik mücadeleleri üzerinden yürüdüğü için siyasal istikrar oluşturmada yetersiz kalmıştır. Bu dönemde sağ ve sol partiler arasındaki kutuplaşma siyasal istikrarı tehdit eden ve gelişmesini engelleyen en önemli hususlar arasında yer alır (Cornell, 1999, s. 231).

2000’lerde yeni bir istikrar paradigması Türkiye’de ortaya çıkmıştır. Zira 2002 seçimleriyle iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi, 1990’larda koalisyon hükümetlerinin yaratmış olduğu istikrarsız ortamı sona erdirip, güçlü tek parti hükümetini oluşturmuştur. Nitekim McLaren ve Cop (2011, s. 514) bu dönemi, “ordu gölgesinde başlayan demokratikleşme sürecinin sivil bir iktidar eliyle yeniden biçimlenmesi” olarak nitelendirmektedir. Gerçekleşen bu istikrar merkezleşen yürütme erki ve cari seçim sisteminin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 2002 seçimleri, %10 seçim barajının yarattığı bir sonuç olarak temsilde adalet ilkesini zorlamış ancak siyasal istikrarı sağlayan iki partiden oluşan parlamentoyu yaratmıştır. Bu yeni siyasal durum Turan (2007, ss. 336-338)’a göre, koalisyon hükümetlerinin yarattığı istikrarsızlıktan usanan seçmenin tek parti yönetimini tercih etmesiyle ortaya çıkmıştır.

3.1. 1960 Askeri Darbesi ve Siyasal İstikrar

1957 yılında gerçekleştirilen genel seçimler, Türkiye’de iktidar ve muhalefet arasında gergin ilişkiler yaratarak ekonominin de kötüye gitmesine neden olmuş ve bu sorunlu ortamda siyasal sistemin gerçek sahibi olduğunu düşünen ordu tarafından mevcut hükümet askeri darbe ile devrilmiştir (Akgün, 2002, s.155; Dursun, 2005, ss.184-186).

27 Mayıs 1960 askeri darbesiyle DP’nin 10 yıllık iktidarı sona ermiş ve DP’li siyasetçiler, siyaset sahnesinden silinmek üzere tutuklanmış, yargılanmış ve Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan ve Adnan Menderes idama mahkûm edilmiştir (Ahmad, 2010, s.207). Askeri darbe bizatihi anayasal bir ihlal olarak demokrasiye büyük bir darbe vurmakla birlikte, dönemin başbakanı ve partinin genel başkanı olan Adnan Menderes ve yakın arkadaşlarının idam edilmesi demokratik siyaseti sekteye uğratmıştır. Askeri darbenin sonucu olarak başbakanın idam edilmesi Türk siyasi tarihinde psikolojik bir travma yaratmıştır (Çavdar, 2013, s. 101).

1960 askeri darbesinin getirmiş olduğu gergin siyasal ortam ordunun Türkiye’de etkili bir konumda varlığını sürdürmesine neden olmuştur. Öyle ki sonrasında yaşanan her askeri müdahalede ordunun siyasal sistem üzerindeki etkisi artırılarak kurumsallaştırılmıştır. Ancak siyaseti kontrol etmekle birlikte ordu ülke genelinde siyasal seçimlerin gerçekleştirilmesini doğrudan engellemeyerek iktidara gelen hükümetleri kontrol etme eğilimine girmiştir. Zira

askerler, seçim sandığından çıkan hükümetleri tanımakla birlikte kendilerini siyasal sistemin koruyucusu olarak konumlandırmaya devam etmişlerdir (Akgün, 2002, s. 155).

1960 askeri darbesi ordunun ülkedeki etkin rol aldığı süreci başlatmış ve Milli Birlik Komitesi kurulmuştur. Milli Birlik Komitesi, 1961 yılında yeni bir anayasa hazırlayarak ifade ve örgütlenme özgürlüğünü şekli olarak genişletme eğilimine girmiştir. Bu çerçevede Seçim Kanunu değiştirilerek çoğulculuk sistemi yerine nispi temsil sistemi getirilmiştir (Tekeli, 1983, ss. 1803-1804). Böylece görece küçük siyasal partilerin parlamentoya girme imkânı ortaya çıkmıştır. Ancak 1961 yılında yapılan ilk seçimlerde hiçbir partinin mecliste çoğunluğu oluşturamadığı görülmektedir. 1965 seçimleri ile Adalet Partisi tek başına iktidar olacak çoğunluğa ulaşmış ve bu başarısını 1969 seçimiyle tekrarlamıştır (Dursun, 2000, ss. 100-105; Atabay, 2014, s. 206). 1961 Anayasası ile oluşturulan seçim sistemi görünürde fiili olarak ikili parti sistemi yaratmasına rağmen hem sağdan hem soldan küçük partilerin de siyaset sahnesine çıkmasına ve 1965 seçimlerinde TİP örneğinde görüldüğü gibi meclise %3 oy oranıyla 15 üye girmesine neden olmuştur (Akgün, 2002, s. 155). 1960 darbesinden sonra gelişen çok partili yapı, ideolojik olarak kutuplaşmış ve parçalıdır. Bu hususu Özbudun (2000, s. 9), “kurumsallaşmamış çoğulculuk” olarak ifade etmektedir.

1960 darbesiyle ortaya çıkan 1961 Anayasası ile şekillenen politik yapı siyasal elitleri yönetimden uzaklaştırarak bürokratik bir düzen kurmayı amaç edinmiştir (Turhan, 1991, s.174). Ayrıca darbe sonrası oluşturulan 1961 Anayasası, 27 Mayıs askeri darbesine meşru bir zemin hazırlamak amacıyla yapılan müdahaleyi ulusun direnme hakkı olarak ifade etmiştir. Bu tutum sonraki muhtemel askeri darbelere zemin hazırlama niteliği taşımaktadır (Çavdar, 2013). 1961 Anayasası, şekil açısından demokratik görülmekle birlikte gerek anayasanın hazırlanış biçimi gerekse oluşturduğu vesayet kurumları bakımından antidemokratik nitelikler taşır. Bu dönemde oluşturulan vesayet organları yürütmeyi kontrol etmek ve ikinci planda tutmak için oluşturulmuştur. Yürütme organı olan hükümet yetkileri sınırlandırılarak belli görevleri üstlenen makama dönüştürülmüştür. 1960 askeri darbe sonrası belli düzenlemeler yürürlüğe konmakla birlikte, yapılan anayasal ve yasal düzenlemeler toplumsal meşruiyetten yoksun olduğu için süreç içinde yeni krizler yaratmıştır. Türkiye’de bu dönemde seçim demokrasisi istikrarsızlık yaratarak toplumsal çatışmaları arttırmış ve toplumsal katılımın gerçek anlamda yansıdığı demokratik mekanizmalar geliştirilememiştir. Ortaya çıkan sosyo-ekonomik krizler derinleşmeye başlayınca yeni müdahaleler siyasal sistem içinde zemin kazanmıştır (Dursun, 2005, ss.180-181, 190; McLaren ve Cop, 2011, s. 511).

3.2. 1971 Askeri Müdahalesi ve Siyasal İstikrar

1961 Anayasası ile oluşturulan hukuki düzenin yaratmış olduğu politik gerilimler yeni düzenlemelerin yapılması ihtiyacını duyurmuştur. Nitekim 1969 yılında küresel olarak ortaya çıkan öğrenci hareketleri sosyo-politik reform taleplerini dillendirmiştir. Türkiye’de de yaşanan toplumsal hareketler ve ekonomik sorunlar 12 Mart 1971 tarihinde otoriter reaksiyonların ortaya çıkmasına neden olmuş ve Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarının imzalamış olduğu bir muhtıranın radyodan okunmasına yol açmıştır. Muhtıra mevcut hükümetin yönetimden çekilmesini ve Atatürkçü görüşü esas alan bir yönetimin oluşturulmasını talep etmiştir. Daha da önemlisi ihtar ettikleri hususların gerçekleştirilmemesi halinde ordunun yönetime el koyacağını duyurmuşlardır (Dursun, 2005, ss. 187-189; Ahmad, 2010, s. 354).

1970’lerde Türkiye’de yaşanan sağ-sol kutuplaşması, ideolojik çatışma, şiddetin kullanılması ve yaşanan ekonomik durgunluk istikrarsızlığı toplumda derinleştirmiştir. Tüm bu gerekçelerle ordu, 1971 muhtırası ile siyaset sahnesine çıkmış ve bir tür anti-demokratik düzeltici müdahale gerçekleştirmiştir. İstikrarın sağlanması adına 1971 Muhtıra ile oluşturulan teknokrat niteliği haiz hükümet, sosyo-politik sorunları çözemediği gibi süreç içinde istikrarı da sağlayamamıştır. Bu dönemin sonunda kutuplaşma nedeniyle parti sisteminin parçalanması da siyasal istikrarsızlığı

derinleştirmiştir. Böylece siyasal partiler arasında ideolojik farklılıklar belirginleşmiş ve demokratik sistemin kırılan hale getiren uzlaşmazlık kültürü ortaya çıkmıştır (Sayarı, 2008, s. 401). 12 Mart Muhtırası Özbudun (2007, s.29) gibi siyaset bilimciler tarafından demokrasinin revizyonu olarak görülmesine rağmen anayasaya aykırı bir tutum olmak ve demokratik meşruiyete sahip olmamak bakımından bir tür askeri müdahale olarak kabul edilebilir.

Demokratik niteliği yüksek olan parlamenter sistem, istikrar sağlama hususunda aynı başarıyı gösterememiş ve nitekim 1973 ve 1977 seçimlerinde AP'den daha fazla oy alan CHP'nin çoğunluk sağlayamadığı görülmektedir. Anılan bu manzara bir yönüyle demokratik görünüme sahip olmakla birlikte istikrarsızlık üretmiştir (Dursun, 2000, s. 93). Nitekim 1970'lerde kurulan koalisyon hükümetleri sık değiştiği için siyasal karar alma süreçlerini bozarak siyasal ve iktisadi istikrarsızlığın derinleşmesine neden olmuştur (Zürcher, 2019, ss. 296-305).

1961 Anayasası ile oluşturulan seçim sistemi ve devamında yaşanan sosyo-politik değişim daha kısa ömürlü ve güçsüz hükümetlerin ortaya çıkmasına neden olmuş ve artan siyasal şiddetin yanında ekonomik sorunlar derinleşmiştir. Nitekim 1973-1980 arasında iki azınlık hükümeti ve dört koalisyon olmak üzere altı defa hükümet değişimi yaşanmıştır. Böylelikle gerçekleştirilen seçimlerle temsilde adaletin sağlandığı iddia edilse de yönetimde istikrarın sağlanamadığı görülmektedir (Tuncer, 2006, s.178). Yaşanan bu politik istikrarsızlık sosyo-ekonomik sorunları derinleştirerek demokrasi kültürünün zayıflamasına ve demokrasiye yönelik güvensizliğin artmasına yol açmıştır. Tüm bu olumsuzlukları gerekçe gösteren ordu, 12 Eylül 1980'de darbe yaparak yönetime el koymuştur. Bu süreçte ordu, ülkeyi iç savaştan kurtardığını iddia edip toplumun kendisine biçmiş olduğu devletin bekçisi misyonundan da yararlanarak askeri müdahaleyi haklılaştırmaya çalışmıştır. Burada ordu, demokrasiden ziyade milli güvenlik mefhumuna vurguda bulunmayı tercih etmiştir (Cizre, 2005, s.79).

3.3. 1980 Askeri Darbesi ve Siyasal İstikrar

1980 askeri darbesinin birçok farklı gerekçesi bulunmaktadır. Örneğin darbeyi gerçekleştirenler devlet otoritesinin zaafa uğraması, sosyo-politik düzenin yeniden tesis edilmesi, çözülemeyen ekonomik sorunlar nedeniyle yönetime el koyduklarını iddia etmişlerdir (Akgün, 2011, ss. 544-546). Bu gerekçelerin en önemlilerinden biri de 1961 Anayasası ile ortaya çıkan siyasal sistemin yeniden dizayn edilerek siyasal istikrarın kurulmasıdır. Bu çerçevede yönetime el koyan ordu, mevcut siyasal partileri kapatmış ve liderlerini 10 yıllık süreyle siyasi faaliyette bulunmaktan menetmiştir. Tüm bu hususları gerçekleştirmek üzere yeni bir anayasa hazırlanmış ve 1961 Anayasası'nda tanınan geniş ifade ve örgütlenme hakları sınırlandırılmıştır. Ayrıca siyasal istikrarı sağlamak gerekçesiyle Seçim Kanunu'na %10'luk baraj konularak ikili bir parti sistemi yaratılmak istenmiştir. Burada amaç küçük partileri ve aşırı olarak varsayılan siyasal partileri sistemin dışına itmektir. 1983 seçimlerine kadar ordu ülkeyi fiili olarak yönetmiştir.

1980 askeri darbe sonrasında hazırlanan 1982 Anayasası, siyasal istikrar yaratmaktan uzak kalmıştır. Zira anayasa hazırlama gerekçesi olarak öne sürülen istikrarı sağlama iddiasına rağmen anılan anayasanın demokratik katılımı sınırlaması vesayetçi bir yapının sürdürülmesine neden olmuştur. Bu husus Türkiye'de istikrar arayışının anti-demokratik eğilimlerle oluşturulmaya çalışıldığını gösteren oldukça çarpıcı örnektir (Turan, 2007, s. 334). 1961 ve 1980 Anayasaları ile oluşturulan vesayet kurumlarının en önemlisi Cumhurbaşkanlığı makamı olmuştur. Nitekim darbe sonrası yapılan anayasalarda Cumhurbaşkanının daima asker kökenli olması öngörülerek ordu tarafından siyasal elitlerin kontrol edilmesi amaçlanmıştır (Dursun, 2000, ss. 160-162).

27 Mayıs askeri darbesi, 12 Mart askeri muhtırası ve 12 Eylül askeri darbesinin gerekçesi olmak gibi bir vasfa sahip olmuştur. Ordu, yaptığı müdahalelerde kendisini rejimin koruyucusu olarak konumlandırmanın dışında 211 sayılı TSK İç Hizmet Kanunu'nun 35. maddesini gerekçe göstererek hukuki bir görev ve zorunluluk olarak yaptığı müdahaleyi meşrulaştırmaya çalışmıştır (Cizre, 2005, ss.75-76).

1960, 1971 ve 1980 yılında gerçekleştirilen askeri müdahaleler inşa ettikleri vesayetçi kurumsal yapılar ile istikrarı sağlamaya çalışmışlardır. Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Cumhurbaşkanlığı ve Milli Güvenlik Kurumu bu dönemde bürokratik vesayetin en güçlü kurumları olarak işlev görmüştür. Oluşturulan bu vesayet kurumları siyasal denge oluşturmak adına sivil siyaset alanını kısıtlamış ve demokratik meşruiyetin zeminini olumsuz etkilemiştir. Bu süreçte aranan siyasal istikrar çoğulcu demokratik anlayışın aleyhine gerçekleştirilmiştir (Turan, 2007, s. 335). Nitekim Cornell (1999, s. 230) bu dönemde yaşanan istikrarın demokratik dinamizmi sınırlandırması pahasına geliştirildiğini iddia etmektedir.

Türkiye’de siyasal istikrar, demokrasi ve ekonomik büyüme arasında pozitif korelasyon bulunmaktadır. Demokrasinin etkin işlememesi siyasal istikrarsızlıklara neden olmakla birlikte ekonomik büyümeyi de negatif etkilemektedir (Aisen ve Veiga, 2013; Kaufman vd., 2011). Çalışmanın konu sınırını oluşturan 1960, 1971 ve 1980 askeri müdahaleleri incelendiğinde, siyasal istikrarsızlık ekonomi üzerinde negatif etkilere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Benzer şekilde ekonomik büyümenin daralması da siyasal istikrarsızlığa neden olmaktadır. 1960 ve 1980 askeri müdahale süreçleri incelendiğinde öncesinde ekonomik büyümede daralma, işsizlik gibi nedenler siyasal istikrarsızlığa yol açmıştır. Bakırtaş ve arkadaşları (2024, ss. 8-9) anılan askeri müdahalelerin öncesinde ekonomik daralmanın olduğunu ve bu iki darbeden sonra büyüme oranlarında kademeli bir artış yaşandığını öne sürmektedir. Ancak 1971 askeri müdahalesinin ise ekonomik durgunluğa neden olduğu iddia edilmektedir. Türkiye’de yaşanan süreçler ve Bakırtaş vd. (2024)’ın belirlediği siyasal istikrarın ekonomik istikrarla mümkün olduğu hususuyla örtüşmektedir.

4.Sonuç ve Değerlendirme

Siyasal istikrar ve demokrasi arasındaki ilişki siyasal kültür, devlet geleneği ve sivil toplum gibi tarihsel derinliği olan unsurlara bağlı olarak ortaya çıkan sosyal bir fenomendir. Siyasal kültürün otorite, devlet ve hakları nasıl temellendirdiği demokratik gelişiminde zeminini oluşturarak sosyopolitik istikrarın içeriğini belirlemektedir. Bu bağlamda Osmanlı’dan Cumhuriyet’e aktarılan siyasal kültür, devlet ve sivil toplum anlayışı demokratikleşme sürecinin niteliğini derinden etkilemiştir. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e miras olarak kalan politik statüyü yücelten anlayış iktisadi ve siyasal gücün toplumsal düzeyde eşit dağılımını engelleyen bir unsur olmuştur. Bu hususu güçlü devlet zayıf toplum denklemi içinde yorumlamak mümkündür.

Tarihsel olarak global düzeyde yaşanan demokrasi deneyiminin gösterdiği gibi demokratik istikrar devlet otoritesinin aleyhine kamusal alanın genişlemesiyle mümkündür. Ancak Türkiye’de kamusal alan ve buna bağlı olarak sivil toplumun gelişmesi ve çeşitlenmesi devletin iznine tabi olmuştur. Bu durumda demokratikleşme toplumsal taleplerin oluşturduğu bir talep olmaktan ziyade yukarıdan aşağıya gelişen bir süreç olarak ortaya çıkmıştır.

Askeri müdahalelere rağmen tarihsel olarak ortaya çıkan Türk demokrasi geleneği, istikrar ve siyasal katılım arasında denge arayışında olmuştur. Ancak istikrar arayışının sivil ve askeri bürokrasinin kontrolünde olması sivil toplumun özerkliğini sınırlandırmıştır. Süreklilik içinde kesintiler yaşayan bir geçiş rejimi olarak demokrasi tecrübesi tam bir başarı hikayesi olmamakla birlikte başarısız olduğu da söylenemez. Türkiye’de demokrasinin geleceği siyasal katılım, devlet otoritesi, özerk sivil toplum ve ekonomik rasyonallite arasında kurulacak denge ile mümkün olacaktır.

Kaynakça

Ahmad, F. (2010). *Demokrasi sürecinde Türkiye 1945-1980*. Hil Yayınları.

Aisen, A. ve Veiga F. J. (2013). How does political instability affect economic growth?. *European Journal of Political Economy*, 29. 151-167.

- Ake, C. (1967). *A theory of political integration*. The Dorsey Press.
- Akgün, B. (2002). Türkiye’de siyasi parti sisteminin gelişimi ve demokratik istikrar. *Liberal Düşünce Dergisi*, 27. 151-167.
- Akgün, B. (2011). 12 Eylül döneminde iç ve dış politika (1980-1983). Adem Çaylak, Mehmet Dikkaya, Cihat Göktepe ve Hüsnü Kapu (Editörler), *Osmanlı’dan İkibinli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi* (ss. 543-566). Savaş Yayınevi.
- Alesina A., Özler, S., Roubini, N. ve Swagel, P. (1992). Political instability and economic growth national. *Working Paper 4173*, National Bureau of Economic Research.
- Atabay, M. (2014). *Partiler, seçimler, iktidarlar ve müdahalelerle Türk demokrasi tarihi*. Paradigma Kitabevi.
- Bakırtaş, İ, Sarı, R. ve Koç S. (2024). Coup d’etat and economic growth in Turkey: Evidence from ARDL bounds testing procedure. *PANOECONOMICUS*, 71(1). 71-94.
- Cizre, Ü. (2005). *Muktedirlerin siyaseti, merkez sağ-ordu-İslamcılık*. (Çev. Cahide Ekiz). İletişim Yayınları.
- Cohen, J.L. ve Arato, A. (1994). *Civil society and political theory*. MIT Press.
- Cornell, S.E. (1999). Turkey: Return to stability?. *Middle Eastern Studies*, 35(4). 209-234.
- Çaha, Ö. (2000). *Sivil toplum sivil topluma karşı: Sivil toplumun Türkiye’deki ve dünyadaki serüveni*. Mana Yayınları.
- Çavdar, T. (2013). *Türkiye’nin demokrasi tarihi; 1950’den günümüze*. İmge Kitabevi.
- Dahl, R.A. (1971). *Polyarchy: Participation and opposition*. Yale University Press.
- Duff, E. A. ve McCamant, J. F. (1968). Measuring social and political requirements for system stability in Latin America. *The American Political Science Review*, 62(4). 1125-1143.
- Dursun, D. (2000). *Ertesi gün; Demokrasi krizlerinde basın ve aydınlar*. İşaret Yayınları
- Dursun, D. (2005). Türk demokrasisinde kurumsallaşma sorunu ve krizleri çözme yöntemi olarak askeri darbeler. *Muhafazakâr Düşünce*, 1(3). 175-196.
- Eckstein, H. (1966). *Division and cohesion in democracy: A study of Norway*. Princeton University Press.
- Feng, Y. (1997). Democracy, political stability and economic growth. *British Journal of Political Science*, 27(3). 391-418.
- Hungtington, S. (1968). *Political order in changing societies*. Yale University Press.
- Hungtington, S. (1991). Democracy’s third wave. *Journal of Democracy*, 2(2). 12-34.
- Hurtwitz, L. (1973). Contemporary approaches to political stability. *Contemporary Politics*, 5(3), 449-463.
- Kaufman, D., Kraay, A. ve Mastruzzi, M. (2011). The worldwide governance indicators: Methodology and analytical issues. *Hague Journal on the Rule of Law*, 3. 220-246.
- Lewis, B. (1991). *Modernleşen Türkiye’nin doğuşu*. 4. Baskı. Türk Tarih Kurumu.
- Lijphart, A. (1999). *Patterns of democracy: Government forms and performance in thirty-six countries*. Yale University Press.
- Linz, J. J. (1978). *The breakdown of democratic regimes: Crisis, breakdown, and reequilibration*. Johns Hopkins University Press.

- Lipset, S. M. (1959a). *Political Man*. Doubleday and Company.
- Lipset, S. M. (1959b). Some social requisites of democracy: Economic development and political legitimacy. *The American Political Science Review*, 53(1). 69-105.
- Londregan, J. B. ve Poole, K. T. (1990). Poverty, the coup trap, and the seizure of executive power. *World Politics*, 32, 151-183.
- McLaren, L. ve Cop, B. (2011). The failure of democracy in Turkey: A comparative analysis. *Government and Opposition*, 46(4). 485-516.
- Needler, M. C. (1968). Political development and socioeconomic development: The case of Latin America. *The American Political Science Review*, 62(3). 889-897.
- Özbudun, E.(1995). Turkey: Crises, interruptions, and reequilibrations. L. Diamond, J.J. Linz ve S.M. Lipset (Ed.), *Politics in developing countries: Comparing experiences with democracy* (ss. 259-301). Lynne Rienner Publisher.
- Özbudun, E. (2000). *Contemporary Turkish politics: Challenges to democratic consolidation*. Lynne Rienner Publishers.
- Özbudun, E. (2007). *Çağdaş Türk politikası*. (Çev. Ali Resul Usul). Doğan Kitap.
- Sayarı, S. (2008). Non-electoral sources of party system change in Turkey. S. Yazıcı, K. Gözler, F. Keyman ve E. Göztepe (Ed.) *Essays in Honor of Ergun Özbudun* (ss. 339-418). Yetkin Yayınları.
- Tekeli, Ş. (1983). Cumhuriyet döneminde seçimler. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* içinde (Cilt 7. ss. 1798-1824). İletişim Yayınları.
- Tuncer, E. (2006). Türkiye’de seçim uygulamaları/sorunları ışığında temsilde adalet-yönetimde istikrar işlevselliği. *Anayasa Yargısı*, 22(1). 167-182.
- Turan, İ. (2007). Unstable stability: Turkish politics at the crossroads?. *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), 83(2). 319-338.
- Turhan, M. (1991). *Siyasal elitler*. Gündoğan Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2019). *Modernleşen Türkiye’nin tarihi*. 4. Baskı. İletişim Yayınları.